

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА У 2025/2026 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

І. Савіч

Сучасна екологічна освіта України спрямована на формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, *формування навичок*, фундаментальних екологічних *знань*, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Своєю чергою, формування цих ставлень як до цінності, незалежно від можливості її практичного використання, є одним із ключових завдань сучасної екологічної освіти, а екологізація свідомості особистості передбачає не лише усвідомлення самоцінності природи та її ролі для людини, а й критичне оцінювання кризової екологічної ситуації [4].

Саме тому Концепція екологічної освіти України орієнтована на досягнення таких завдань: формування розуміння потреби узгодження стратегії природи зі стратегією людини й усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку та необхідності її заміни на екологічну; розвиток особистої відповідальності за стан довкілля; подолання споживацького підходу до природи [7].

Основними складниками системи екологічної освіти є її формальна та неформальна частини, що мають спільну мету – всебічну підготовку громадян, здатних визначати, розуміти й ефективно вирішувати екологічні та соціально-економічні проблеми регіонів на основі наукових знань, здорового глузду, загальнолюдського досвіду та цінностей, але використовують різні форми й методи [4].

Формальну екологічну освіту забезпечують заклади освіти на всіх рівнях (дошкільна, загальна середня, професійно-технічна, позашкільна, вища, післядипломна освіта тощо), а неформальну – засоби масової інформації, інтернет-ресурси, заклади фізичної культури, спорту, туризму, заповідні об'єкти, ботанічні сади, родина тощо.

Зауважимо, що саме ЗЗСО відіграють провідну роль в реалізації формальної екологічної освіти, яка має на меті формування особистості з новим, екологічним типом мислення й свідомості та високим рівнем екологічної культури. Запровадження екологічної освіти у ЗЗСО може відбуватись за трьома моделями – однопредметною, багатопредметною та змішаною.

На наш погляд, найефективнішою є змішана модель, за якої вивчення екології відбувається як у межах окремого предмета, так і завдяки екологізації всіх навчальних дисциплін. Вивчення екології саме за змішаною моделлю дозволить сфокусувати увагу та зусилля на досягненні життєво важливої для учнів і суспільства мети не тільки учителів-предметників, а всього педагогічного колективу [5].

Формування екологічної культури у здобувачів освіти буде ефективним за умови застосування методу проєктів, інтерактивних вправ, екологічних ігор, творчих завдань екологічного спрямування, дослідів, експериментів, спостережень, комплексним екскурсіям на природу тощо [4].

Можливість виконання практико-орієнтованих науково-дослідницьких проєктів існує на уроках екології, під час факультативів екологічної спрямованості, занять гуртків еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого напрямів, а також підготовки здобувачів освіти до участі в конкурсах та олімпіадах різних рівнів. Як приклад наведемо Всеукраїнську учнівську олімпіаду з екології (започаткована у 2010 році), мета якої полягає в необхідності привернути увагу молоді до проблем, від вирішення яких залежить існування людства. Упродовж олімпіади учасники змагаються в теоретичних знаннях з екології, а також представляють наукові екологічні проєкти.

Нагадаємо, що екологічний проєкт є завершеним і належно оформленим напрацюванням з екологічної тематики: біологічного, фізичного, хімічного чи навіть математичного напрямку, у якому пропонуються науково обґрунтовані конкретні дії, спрямовані на вирішення конкретних екологічних проблем. Наукові проєкти учасники олімпіади представляють під час постерної сесії, мета якої забезпечити можливість якнайвільнішого спілкування, дискутування й обговорення всіх проєктів усіма учасниками.

Під час виступу учасник обґрунтовує вибір теми і методів власної роботи, повідомляє отримані результати, обґрунтовані висновки. Члени журі мають змогу ставити запитання, на які автори проєкту відповідають. Кількість учасників обласного етапу олімпіади є сталою, що свідчить про зацікавленість учнівської молоді проблемами екології в регіоні та можливими шляхами їх вирішення.

Достатньо ефективною під час підготовки науково-дослідницьких проєктів є взаємодія ЗЗСО та ЗПО (туристсько-

краєзнавчого та еколого-натуралістичного напрямів). Так, за весь час існування олімпіади з екології, вихованці КЗ «Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» ЗОР стають переможцями обласного етапу (III місце), а також учасниками та переможцями IV етапу Всеукраїнського етапу учнівської олімпіади з екології.

Наголосимо на підтвердженні дієвості системи роботи з учителями за даним напрямом багаторічною результативністю – отриманні призових місць на IV Всеукраїнському етапі учнівської олімпіади з екології переможцями обласного етапу. Це пояснюється якістю методичної допомоги науково-педагогічними та педагогічними працівниками КЗ «ЗОІППО» ЗОР, зокрема укладеними методичними рекомендаціями, підготовленими посібниками, спрямованими на допомогу вчителям екології для роботи з обдарованими дітьми та формування їхньої екологічної культури та компетентності учнів ЗО. Більш детальну інформацію викладено на освітянському порталі «ЗапоВікі» у розділі «Віртуальне методичне об'єднання вчителів, які викладають екологію» [3].

На жаль, олімпіада з екології у 2024/2025 навчальному році в Запорізькій області до переліку учнівських олімпіад із 15 навчальних предметів не потрапила (наказ ДОН ЗОДА «Про проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2024/2025 навчальному році у Запорізькій області» від 29.10.2024 №458). Сподіваємось, що ситуація найближчим часом зміниться та проведення учнівської олімпіади з екології буде відновлено.

З огляду на системність, неперервність процесу підвищення екологічної компетентності в міжкурсовий період педагогам м. Запоріжжя та Запорізької області науково-педагогічними та педагогічними працівниками КЗ «ЗОІППО» ЗОР пропонуються різні заходи та форми роботи.

Так, на освітянському порталі «ЗапоВікі» функціонує обласне віртуальне методичне об'єднання вчителів природничих дисциплін, які викладають курси екологічної спрямованості. Педагоги можуть ознайомитися з науково-методичним забезпеченням курсів; корисними покликаннями (предметні; робота на «ЗапоВікі»); матеріалами олімпіади з екології, обласних семінарів, професійних конкурсів тощо. Сподіваємося, що даний ресурс допоможе успішно

використовувати сучасні ІКТ у навчанні, спілкуванні та професійній діяльності [3].

Також пропонуємо для педагогів м. Запоріжжя та Запорізької області різноманітні тренінги, які є ефективними в опануванні знань та формуванні умінь, навичок, компетентностей. Саме тренінги відображають колективні потреби, передбачають зв'язки з іншими видами людської діяльності. Вони характеризуються невичерпністю ідей, пошуків, творчості та сприяють розвитку відкритого мислення особистості. На відміну від традиційних форм навчання тренінг орієнтований на запитання та пошук; охоплює потенціал учасника – рівень та обсяг його компетентностей, самостійність, здатність до прийняття рішень тощо.

Як приклад, пропонуємо ознайомитись із досвідом організації та проведення тренінгів КЗ «ЗОІППО» ЗОР. Інститут пропонує педагогам області, зокрема й учителям, які викладають курси екологічної спрямованості, підвищення кваліфікації на тренінгах за всіма основними напрямками, визначеними Постановою КМУ № 800 від 21.08.2019 «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». Йдеться про: психолого-педагогічні тренінги, із розвитку професійних, галузевих, мовленнєвої тощо компетентностей; тренінги з використання інформаційно-комунікативних і цифрових технологій в освітньому процесі; щодо створення безпечного й інклюзивного освітнього середовища та забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з ООП [2].

Перелік освітніх програм тренінгів, розроблених педагогічними та науково-педагогічними працівниками Інституту, які пропонуються освітянській спільноті, доволі широкий і на сьогодні становить більше 100 пропозицій. Цей список поповнюється й оновлюється щорічно. Обсяг тренінгів становить 8, 16, 24 та 30 аудиторних годин. Ознайомитись із переліком можна на сайті навчально-методичного центру КЗ «ЗОІППО» ЗОР за покликанням: URL: <https://surl.li/imqcdk>.

Звертаємо увагу на програми, затверджені наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10–11 класів закладів загальної середньої освіти», у межах яких реалізується наскрізна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток». Її змістові лінії системно прослідковуються в усіх темах програм і націлені на формування в учнів

екологічної культури, соціальної активності, відповідальності та готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і сталого (збалансованого) розвитку суспільства.

Серед вищезначених програм:

– Біологія та екологія 10–11 класи. Рівень стандарту: навчальна програма для закладів загальної середньої освіти;

– Біологія та екологія 10–11 класи. Профільний рівень: навчальна програма для закладів загальної середньої освіти.

Їхній зміст віддзеркалює підходи, діяльність та змістові лінії, визначені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Концепції екологічної освіти України (2001 р.), а саме: реалізовано діяльнісний, компетентнісний, дослідницький підходи; запроваджено проектну діяльність тощо. Крім цього оптимізовано навчальне, психологічне та фізичне навантаження на учнів за рахунок скорочення описового, складного для засвоєння матеріалу, що не має світоглядного значення, перенесення складних теоретичних понять з основної школи у старшу.

Також звертаємо увагу на те, що в щорічних переліках навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих МОН України для використання в освітньому процесі закладів освіти, пропонується низка програм факультативів і курсів за вибором саме екологічного спрямування для допрофільної підготовки та профільного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Випускник нової школи. *Нова українська школа*. URL: <https://nus.org.ua/about/graduate/> (дата звернення: 14.04.2025).
2. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова КМУ від 21.08.2019 № 800. URL: <https://surl.li/nnrpeo> (дата звернення: 07.03.2025).
3. ЗапоВікі. Освітнянський портал. URL: <https://surl.li/xrbuuq> (дата звернення: 07.04.2025).
4. Екологічна освіта для сталого розвитку з питань зміни клімату у дошкільній, середній, позашкільній та вищій освіті України: короткий аналітичний огляд. Київ : ГО УЕК «Зелена Хвиля», 2020. 19 с. URL: <https://surl.li/gkdxte> (дата звернення: 10.03.2025).

5. Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради. URL: <http://zoippo.zp.ua> (дата звернення: 11.04.2025).
6. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 07.03.2025).
7. Про концепцію екологічної освіти в Україні : рішення колегії МОН України від 20.12.2001 № 13/6-19. URL: <https://surl.li/tigxau> (дата звернення: 24.03.2025).
8. Навчально-методичний центр КЗ «ЗОІППО» ЗОР. URL: <https://surl.li/rhufqo> (дата звернення: 09.03.2025).

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти